

УДК 630.182(470.32)

Ярута О. Я.

Інститут садівництва НААН України

вул. Садова, 23, с. Новосілки, м. Київ, 03027, Україна

Helha_@ukr.net

БІОЛОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИНИ БЕЛАДОНИ ЗВИЧАЙНОЇ (*ATROPA BELLADONNA* L.), ПОШИРЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Отруйні рослини привертали до себе увагу ще на світанку людської культури. Навколо них створювали повір'я, про деякі розповідали таємничі історії, їм приписували чудодійні властивості, яких вони зовсім не мали. До групи отруйних належить і беладона звичайна або лікарська (*Atropa belladonna*) – одна з найпопулярніших і найуживаніших у медицині лікарських рослин. Ця назва вперше з'явилася в Італії в XVI ст. Вона складається з італійських слів *bella* «гарна» і *donna* «жінка»; рослина справді оригінальна і по-своєму красива. Сік беладони жінки Стародавнього Риму закапували в очі, щоб вони ставали гарнішими – з великими зіницями і привабливим оксамитовим блиском. Очевидно, цим пояснюється функціонування в розмовній і літературній мові іншої назви цієї рослини – красавка.

Родове визначення *Atropa* дане рослині К. Ліннеєм. Воно запозичене з давньоримської легенди і пов'язане з грецьким словом *atropos* «жорстокий, неминучий, безповоротний» (від *a* – «не», «без» і *trepo* – «повертаю»). Останнє ставиться у зв'язок із сильною отруйністю рослини. Легенда розповідає, що три богині людської долі, які живуть в підземному царстві, розпоряджаються життям людини. Наймолодша з них, Клото - тримає пряжку, середня - Лахезіс, пряде нитку людського життя, а обов'язком найстаршої, безжалісної богині Атропи, є перерізування цієї нитки, що викликає неминучу смерть.

Цю рослину в народні називають по різному: скажена вишня, божевільна ягода, сонна вишня, чортова ягода, п'яний кущ. Назви свідчать про те, що людина добре знала біологічні властивості беладони як її плодів так і вегетативної маси і застосовувала їх в народній медицині.

Біологічна класифікація беладони звичайної наступна: домен: Еукаріоти (*Eukaryota*), царство: Зелені рослини (*Viridiplantae*), відділ: Вищі рослини (*Streptophyta*), надклас: Покритонасінні (*Magnoliophyta*), клас: Еудікоти, підклас: Айстериди, порядок: Пасльоноцвіті (*Solanales*), родина: Пасленові (*Solanaceae*), рід: Беладона (*Atropa*), вид: Беладона звичайна, Бінальна назва – *Atropa belladonna*

Беладона звичайна – це багаторічна трав'яниста рослина з дуже довгим і товстим багатоголовим кореневищем, від якого щорічно відростають численні прямі, сильно розгалужені стебла, заввишки 60-200 см, товсті, соковиті, вгорі вилоподібно розгалужені, залозисто-пухнаті. Листки короткочерешкові, яйцеподібні або яйцеподібно-еліптичні, загострені,

цілокраї, в нижній частині стебла почергові, на квітконосних пагонах — зближені попарно, один з них більший. Квітки одиничні, великі, пониклі, коричнево-фіолетового або червоно-бурого забарвлення, розміщені в пазухах листків. Плід — куляста глянсувато-чорна соковита ягода величиною з вишню. Квітує з червня по серпень.

Росте в Європі і Малій Азії на світлих галявинах, віддає перевагу вапнякам і ґрунту, багатому кальцієм. Трапляється в лісах Карпат, на Прикарпатті, в Криму. Вирощують на біосировину.

Беладона — смертельно отруйна рослина! Аматори не повинні ні збирати її, ні застосовувати! Усі частини рослини містять тропанові алкалоїди: атропін, гіосціамін, скополамін та інші. Максимальний вміст алкалоїдів виявлено в листках у фазі бутонізації і цвітіння рослини, в коренях — у кінці вегетаційного періоду. Окрім алкалоїдів, у листках виявлено глікозид метилескулін; і в листках і в коренях виявлено скополетин.

Для дітей особливо небезпечні її блискучі синювато-чорні ягоди, які в жодному випадку не можна їсти, тому що всього кілька ягід можуть бути смертельною дозою для них. Те, що дрозди, шпаки та інші птахи їдять "шалену вишню", зовсім не означає, що вона не отруйна для людини.

Фармакологічні властивості зумовлені головним чином алкалоїдом атропіном. Рослина виявляє протиспазматичну та болетамувальну дію, знижує секрецію слинних, шлункових і потових залоз, розширює зіниці очей, паралізує акомодацию, при спазмах бронхів зумовлює розширення їх, ослаблює перистальтику кишок, прискорює ритм серця. Атропін призначається як спазмолітик при бронхіальній астмі, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, пілороспазмі, хронічному гіперацидному гастриті, спазмах кишківника, при печінкових і ниркових коліках. Його застосовують при стенокардії, інфаркті міокарда. Препарати рекомендують при функціональних розладах вегетативної нервової системи, алергічних захворюваннях, безсонні, підвищеному збудженні, туберкульозі легень для зменшення виснажливого потіння, при геморої, для лікування хвороби Паркінсона і паркінсонізму різного походження.

Атропін використовують в очній практиці для лікування і діагностики. Як протиотруту його використовують при отруєнні морфіном, карбохоліном, мускарином, пілокарпіном, прозеринном, фізостигміном та іншими речовинами, а також при отруєнні грибами. В народній медицині відвар коренів застосовували при подагрі, ревматизмі, невралгії, як зовнішній болетамувальний засіб.

Заготівля, переробка, зберігання і застосування потребують виконання застережних заходів.

На сьогодні беладона звичайна викликає все більший інтерес у виробників лікарських рослин. Вона є затребуваною як для вітчизняного ринку, так і на імпорт. Висока рентабельність вирощування цієї культури повинна сприяти її поширенню у сільськогосподарських посівах.